

'המקלף שעורין מקלף אחת ואוכל...'. האחרונים דנו מדוע אין בכך משום איסור דישא, וטעמים שונים נתנו בדבר; יש מפרשים מפני שצורת מלאכת דישא היא בדחיקת האוכל והוצאתו מתוך הקליפה ולא בעשיית מעשה בקליפה להסירה (מגן אבות לגר"מ בנט, 'דש'. וכן דעת השואל בשו"ת שבט הלוי ח"ג מב – ובוה רצה להתיר אכילת בטנים ע"י קילוף קליפתם הקשה – ואילו המחבר שם דחה באריכות חילוק זה מהלכה). בספר בית ישי (סו"י יז) כתב גם כן כסברא זו [לפולפולא ולא להלכה] אלא שסייג וכתב שחילוק זה נכון רק באופן שתכלית המלאכה ותוצאתה שונה ממלאכת דישא וכגון מקלף שעורים לאכלן מיד, משא"כ באופן הדומה לדישה בתוצאה כגון על מנת לבשל וכד' מלאכה המיוחדת לבני אדם, בוה אין חילוק אם עושה הפעולה באוכל או בקליפה. יש מי שכתב [דלא כדעת המגן-אברהם ועוד פוסקים] שלא אמרו בגמרא התר אלא בשעורים שיש להן קליפה נוספת והרי לא נשלמה הדישה, משא"כ בחטים ושאר דברים (עפ"י אגלי טל 'דש' – בפירוש דברי התוס'). ובשבת הלוי ח"א עט הקשה על כך מכמה צדדים). ויש אומרים הואיל ועושה כן ביד ולא בכלי, אין זו דרך דישא (עפ"י באור הלכה סו"י שכא. יש מי שפירש דבריו דוקא באופן זה שמקלף אחד אחד, כיון שאין הדרך לעשות כן אלא הרבה ביחד ובכלי – עפ"י שבט הלוי ח"א עט. ונקט חילוק זה לעיקר. ע"ש בהרחבה).

'המקלף שעורין – מקלף אחת ואוכל. ואם קלף ונתן לתוך ידו – חייב... המולל מלילות של חטים – מנפח על יד על יד ואוכל, ואם נפח ונתן לתוך חיקו – חייב'. משמע שמלילה שונה בוה מקילוף, שהמולל מולל כאחת כל מה שבידו הלכך דרך אכילה היא ולא דרך גורן עד שיניח בתוך חיקו, משא"כ קילוף הנעשה בכל גרעין לבדו, כאשר מקלף כמה ביחד אפילו לא נתן לחיקו אין זו דרך אכילה אלא דרך גורן (עפ"י חזון איש מעשרות ד, טז). ויש מפרשים חילוק אחר; במלילות מדובר שלא הסיר קליפת הגרעין אלא קליפת השיבולת, ולכך דרכו להחזיר את המותר אל הגורן או לערבו עם שאר התבואה, משא"כ מקלף שעורים דהיינו קילוף הגרעינים, הואיל ושוב אינו מחזיר המותר, אפילו קילף רק שלש נתחייב במעשר כמובא בתוספתא (עפ"י פירוש הגר"א לירושלמי מעשרות ד, ג).

'כיצד מנפח? אמר רב אדא בר אהבה אמר רב: מנפח מקשרי אצבעותיו ולמעלה...'. רש"י ותוס' פירשו לענין שבת. ויש ראשונים שפירשו לענין התר אכילה בלא עישור, שלרב אדא בר אהבה אם מנפח בכף ידו הרי זו אכילת קבע ואסור בלא שיעשר (עפ"י הראשונים מפרשי המשנה מעשרות ד, ה).

דף יד

'בית שמאי אומרים: תבלין נדוכין במדוך של עץ והמלח בפך ובעץ הפרור'. לפרש"י התבלין אינו צריך שינוי ממש כמו המלח [מאותו טעם המבואר בגמרא אליבא דבית הלל], אלא שינוי קטן, מדוך של עץ במקום של אבן. ויש מי שפירש שהתבלין צריך כתישה הדק היטב, והפסד גדול הוא למי שאינו עושה כן לפיכך דרכו תמיד במדוך של אבן, על כן הצריכו לשנותו ביום טוב למדוך של עץ. לא כן המלח, פעמים שהוא נדוך אף בחול בשל עץ ולכן הצריכו בו שינוי אחר; לדוך בפך (= קערת חרס עבה) במקום המכתשת,

ובעץ הפרור (= כף גדולה) במקום העלי. [ושמא 'או או קתני'; בפך – ואפילו בעלי הרגיל, או בעץ הפרור – ואפילו במכתשת אבן] (עפ"י רבנו יהונתן מלוגיל).

לכאורה נראה לפי זה ששחיקת תבלין במדוך של עץ הריזה שלא כדרך ופטור עליה בשבת, שהרי אין מקפידים על כך תמיד. וכ"כ הרי"ד בפסקיו (שבת עג: ומובא בבי"שכא). ואולם אין כן דעת הרמב"ן כאן. וצ"ל לדעתו כפרש"י שהוא שינוי מועט לצורך היכר שהצריכו ביו"ט, אבל מלאכה גמורה היא.

רב הונא ורב חסדא; חד אמר כל הקדרות כולן צריכות מלח ואין כל הקדרות צריכות תבלין. וחד אמר כל התבלין מפיגין טעמן... מאי בינייהו. על דברי התוס' והרו"ה ועוד ראשונים שכתבו להחמיר במחלוקת האמוראים הגם שהוא איסור דרבנן, מפני שבכל אחת מהדעות יש קולא וחומרא, לפיכך אין להקל (וע' גם בפסקי הרא"ש ובתוספותיו מו"ק י שפסקו במחלוקת האמוראים בתפירת אומן בחוה"מ כחומרי שניהם) – ע' חילוקים שונים ומו"מ בספר דבר אברהם ח"א לה, א וח"ב כה, ו; שו"ת אחיעזר ח"א יג, ב; שבט הלוי ח"ד קד.

ואין דברי התוס' מוסכמים; הלחם-משנה (יו"ט ג, יב – בפירוש דברי המ"מ) פירש בדעת הרמב"ם שלא כהתוס' אלא נקט לקולא כשתי הדעות משום ספק דרבנן. ע"ש. ובבאור הגר"א (תקד, א) נראה בדעת הרמב"ם שנקט כדעה השניה, כדרכו לפסוק כלשנא בתרא. וע"ע קרבן נתנאל מו"ק פ"ב (סי' יד) שדוקא כאן יש להחמיר כי הלכה כרב הונא כנגד רב חסדא, ויש ספק מה אמר רב הונא.

(ע"ע במובא ביוסף דעת פסחים קח. אודות הסבה בארבע כוסות. ובסיכומים לברכות כו-כו אודות זמן תפילות מנחה וערבית. וע"ע בסיכומים לפסחים י.)

(ע"ב) 'לא קשיא הא לן והא להו'. רש"י (ורבנו יהונתן ועוד) מפרש החילוק בין מקומות שיש שם עבדים המזולזלים באיסורים ושאינם בהם. והרמב"ם (יום טוב ג, יג וכ"ה במאירי) מפרש שארץ ישראל תבואתה טובה ואם כותשים מערב יום טוב אין בכך הפסד, על כן לא התירו לכתוש שם אפילו במכתשת קטנה, משא"כ בבבל.

והראב"ד (שם) פירש: אנשי בבל עיקר תבשיליהם דייסא שאוכלים בו הלחם (ע' להלן טו. שאוכלים לחם בלחם. ומרוב עוני נהגו כן. רבנו יהונתן שם. ואף כאן פירש שלכך אין להם עבדים לבני בבל, בגלל עניותם), והיו כותשים התבואה במכתשת גדולה, והקטנה היא להם שינוי גדול, אבל אנשי ארץ ישראל די להם כל הימים בקטנה ואין בה שינוי.

והרדב"ז (בתשובותיו ח"ה א'תקכד) פירש: 'עוד חדשתי אני טעם, כי בני בבל מפונקים היו ומעונגים ולא היו רוצים לטרוח הרבה, והיו עושים טינסי שלהם ע"י אומנים במקום מיוחד בטחינת הקמח. וכן הוא עד היום במצרים. ודרכם לעשות במכתשת גדולה ולפיכך בי"ט עושין בקטנה שהיא שינוי, ובני ארץ ישראל טרחנים היו ולא היו מוליכין אצל האומנים ודרכם לעשות כל איש בביתו בקטנה ולפיכך אסורים בי"ט ואפילו בקטנה שאין שם שינוי'.

'הבורר קטניות ביום טוב... ובית הלל אומרים בורר כדרכו. ואין זה דומה לתבלין ולמלח שמצריכים בית הלל שינוי לתנא דמתניתין כאשר היה יכול לעשות מאתמול, כי הם מכשירי האוכל, שבאים להטעים הקדרה, מה שאין כן מלאכה באוכל עצמו כברירת קטנית – אין צריך שינוי (רבנו יהונתן מלוגיל). אין הכוונה שהתבלין והמלח מכשירי אוכל נפש ממש הן, שאם כן היא אסור אף בשינוי כדון מכשירי או"ג שאפשר לעשותן מאתמול, אלא ודאי דין אוכל נפש להם (וכמו שהוכיח הר"ן בן הרמב"ן), רק הכוונה שכיון שבאים למתק ואינם האוכל עצמו, החמירו בהם חכמים לדוכם בשינוי. ויש שכתבו בדעת ראשונים שמכשירין הן אלא שהותרו בשינוי שלא כשאר מכשירין (ע' אור לציון ח"ג יט, א).

'בד"א כשהאוכל מרובה על הפסולת, אבל פסולת מרובה על האוכל דברי הכל נוטל את האוכל ומניח את הפסולת... לא צריכא דנפיש בטרחה וזוטר בשיעורא'. כתבו כמה ראשונים (וכן פסק הרמ"א שיט"ד) שחילוק זה אמור רק ביום טוב, ומשום שמחת יום טוב התירו למעט בטירחה, אבל בשבת לעולם יש לברור האוכל מתוך הפסולת כי ברירת הפסולת דרך ברירה היא. ואין כן דעת התוס' (בתירוצם השני) והרא"ש (מובא בטור שם).

'אף לא מנעל לבן מפני שצריך אומן'. יש אומרים להקפיד בנעל של חליצה שתהא שחורה ולא לבנה, מפני שלא היה הדרך לנעול מנעל שאינו שחור (עפ"י ספר הישר לר"ת יח [וע' תור"פ וספר המכתם כאן בשם ר"ת]; ים של שלמה יבמות פ"ב ה; רמ"א אה"ע קסט, יח ובהגר"א).

'אלא כלאים למאי חזו, וכי תימא חזו למימך תותיה...'. ואם תאמר, לפי שיטת הראשונים שאין איסור לספות לקטנים דבר האסור מדרבנן, אם כן הלא יכול להציע בגד כלאים תחת הקטן? יש לומר שאעפ"י שמן הדין מותר – אין דרך ישראל קדושים לעשות כן, הלכך אין משלחים [בדומה למה ששנינו שאין משלחים מנעל לבן ופרש"י שאין דרכו לנעול] (עפ"י פרי יצחק ח"א יב. ע"ש).

כסברא זו משמע בגמרא להלן שמקשה מה טעם אסור לשלוח תפלין והלא אין נאותים מהן ביום טוב, והלא מבואר שם בהמשך (כפרש"י ותוס') שאין איסור להניח ביו"ט ואעפ"כ משום שאין רגילים להניח ביו"ט אין לשלוח. ומתוך הגמרא שמ"מ רגילים להשתמש בהן בחול. הרי שדברים שאין רגילים אף בחול – אין לשלוח.

דף טו

'אלא בקשין, וכי הא דאמר רב הונא בריה דרב יהושע: האי נמטא גמדה דנרש, שריא'. ע' בהרחה ביומא סט.

'סנדל המסומר... משום מעשה שהיה'. נתבאר בשבת ס.

'סנדל המסומר אסור לנעלו ומותר לטלטלו... מדקתני אין משלחין. דאי ס"ד אסור לטלטלו השתא לטלטולי אסור משלחין מבעיא'. פירוש 'מותר לטלטלו' – לצורך גופו ומקומו, כדין כלי שמלאכתו לאיסור. ואם תאמר אם כן פשיטא שאין משלחים שהרי אסור לטלטלו שלא לצורך גופו ומקומו? יש לומר ששליחת דורון לחברו גם כן צורך גופו הוא שחברו שמח ונהנה בדבר (עפ"י רשב"א). וכעין זה הביא בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק כ הערה כח, מהגרשו"א) מרעק"א אודות שליחת פמוטות כסף לחתן בשבת, משום שמחת חתן נחשב צורך גופו [ולכאורה אסור למקבל ליטלו אלא השליח מניחו בעצמו, שהרי פעולת הקבלה עצמה אינה לצורך גופו]. וע"ש עוד אודות נתינת צעצוע העושה קול לתינוק [ומכאן לא שמענו אלא בשמחת יו"ט ושמחת חתן שהיא מצוה, אבל מסתבר לו דל"ש].

'רב ששת שרא להו לרבנן לשדורי תפלין ביומא טבא... כל שנאותין בו בחול משלחין אותו ביום טוב'. ואם תאמר הרי לא הותרה הוצאה אלא לצורך היום, ולו צורך קצת – ומה צורך יש בתפלין ביום טוב? ויש לומר שנחשב צורך קצת במה שהוא שמח לקבלן במתנה לפי שיהנה מהן אחר יום טוב (עפ"י